LUULE

Seto

Ämariku Volli

Sündünü olõ ma Lädinä küläh, käve jalaräti ja tsuvva jalah.

Edimält joosi ma püksõlda, umma imäkiilt õs häbene kõnõlda.

Peräst tull aig ku pidi vaikima, halbu sõnnokeele kotsilõ kullõma.

Olli uhkõ jajonnakas kõigildõ, umma kiilt ma kõnõli edesi.

Seto nimme õs võta ma sõimuna, vasta ütelsi kõigilõ uhkusõga.

Seto ma olõ jasetost ma jää, aga naardjast, küll kunagi setot õi saa.

Pääle kooli tull esäkotost lahkuda, tühi kõtt ai' sisekonna mässämä.

Tull' minnä, oll tundmalda lagä maailm, iih' kõik võõras , kooni seletäs silm.

Nigu kassipoig vette olli visatu, vällä rabõli, kannahti kisatult.

Tahtsõ löüdä hellembät pääväkiirt, määnestki selgembät taivaviirt.

Inne läts aigu, ku selgemb oll iih', sis alostugi pääle mu tüümehe tii.

Harva sai setomaalõ tagasi, peräst minnä õs olõ inämb kohegi.

Esä-imä üteh peenembä perrega, ka pidi näläiist säält vällä pakõma.

Nii häädügi sünnipaik kogonist, mino süämeh tä alalõ igävest.

Säänest kotust õi olõki ilmapääl, nigu tuukõrd mu latsõpõlvõ Setomaal.

Mino meelest ja mõttõist õi kadoda saa, mino lõpmalda kallis sünnümaa.

22.02 2008.a.

Autori kirjaviis

Minu sünnikoht

Volli Ämarik.

Jälle sünnikoht ma sinu juurde,tulin kaugelt raskelt teelt.
Mulle vastu tormas kodutuuli,kaua paitas õhtueha veel.
Ma sedsin vastu tuuli palged,kõik mure kohe pühitud.
Mulle lehvitasd kased valged,mis vihmal puhtaks nühitud.

Ma läksin alla ojaäärde,see on ju minu nooruspaik.
Siit sain ma korra pinnu säärde,siin kõlas laste naerukaik.
Siin lapesepõlves karjas käies,ma mängsin oja kaldapeal.
Ka kooli lõpupeolt tulles,taas seisatasin silla pääl.

Siin seisab suur ja vana kivi,ta otsas noorelt mängisin.
Siin sügislõpul oinarivi,ma ümber kivi tirisin.
Kui oinast ümber kivi viia, nii räägib vana rahvasuu.
Siis juba home hanged siia,võib tuua vinge sügistuul.

Siis poleks vaja karja minna,ka lõpeks karjapoisi vaev.
Nii sai püütud ikka sinna, kus paistis sõitvat lumelaev.
Ma armastasn üle kõige, külma talve võlusid.
Siin üks,seal teine hõige,mind Ojamäele kutsusid.

Said toodud lakast suusad alla,värin sõrmis rihmu sidusin.
Nagu tuulekeeris üle nurme,ma Ojamäele lidusin.
Ojamäel, seal teiste seltsis, õhtud lühikeseks jäid.
Ma tahtsin alati et oleks,kõik päevad ainult õhtut täis.

Nõnda vahest õppetükid,homseks õppimata jäid.
Kahtesid kui helmi lükkis, päevikusse õppejõud.
See oli ammu,oh kuis oli ammu, nüüd kõnnin siin ja meenutan.
Taas ümber vana kivi sammun,ta karmi panda silitan.

Vihm on jätnud väikse loigu,vana kivi pinnale.
Tänutundes tõstan pihud,oma väsind rinnsle.
Jää jumalaga,noorusrada, jää jumalaga sünnipaik
Ei teid ma suuda unustada,te juures on mu süda vait.

1970. a.

Nüüd juustes juba leidub hõbehalli,olen sunnit ' käima kepi naal.
Ikka meenutan neid hetki helli,mulle noorus meenub igal aal.
Veel tahaks olla korra väike,mängi ojaperve pääl.
Siis mu noorusmaa,mu nooruspäike,siin oleks ühes minuga.

1992.a.

RUITLASÕ OLAVI JÄR´EJUTT 1

Kuis separatist sündü

Tarku Kogo, kunn ja viil paar «väegatähtsät» istsõva' ümbre lavva ja klõbistivä' söögiriistuga'. Ahto istõ lavva all, maani' lavvaräti var´oh ja mänge känägapailuga'. Väiga olõs tahtnu' lavva takah ist', a mitte söögi peräst, kuigi' Ahtol oll hummugusüük söömäldä jäänü', a tuuperäst õks, õt Tarku Kogoh istva' õnnõ vällävalidu', kõgõ targõba', nuu' kiä' mõistva' asja aia'. Ja kinkõl om kõõ õigus... Ahto tahtsõ kah as´ost arvo saia', midägigi' mõista' ja tuuperäst tä hinnäst lavva alla ollegi' litsnu'. Lavva taadõ istma tä eiski' proomiis — Vanõbidõ Kogo olõ-õi' määnegi sõbralik seltskund, nimä' pandva' kerge käega liti ar' ku miäki meelü-üi'.

Tarku Kogolõ tavalitsõ' miäki' meelü-üi'...

Vaikusõ lahksõ Vanasurm, tä köhät ja kähist ähvärdävält:

«Preambul!»

Riitkraavi Evar tõmmas suutävve kurku ja nakas läkästämmä, oll kuulta' kats tugõvat vasta sälgä prõmahust ja puulnäritu hingetoroh käünü' «preambul» sattõ lavva ala. Ahto võtt tükü ruttu maast ja toppõ suuhtõ — kost sa muialt õks preambulit pruumi' saat — süük midä Tarku Kogo süü, Riitkraav, innebidine kunn pääleki', olõ-õi' prosta inemino...

Preambul olõ-õs hüä maiguga', oll nigu puultoorõs veid´okõsõ närit lambatükk ja Ahto süläs suutävve vällä ja tsusas hillä Põrna Aare jopitaskohe — imä käskse kotoh maahhasadanut leeväpalalõ suud anda', kuis sa sis preambuli maahha mua sisse videlemmä jätät?

«Olõ-õi määnestki ratifitsiirmist,» lõrisi Vanasurm edesi.

«Õi määnestki'!» olliva' ka' tõõsõ' lavva takah nõuh.

«Õi määnestki' Tarto rahu viite ärhäötämist!»

«Õi määnestki',» helisi vastus nigu ütest suust.

Ahto tiiä-äs midä tuu ratifitsiirmä tähendäs... Kost tä pidigi' tiidmä — Tarku Kogol om uma kiil... Ahto mänge saapanüürega' edesi...Vanasurmal ja Põrnal olliva' ütesugumatsõ' saapa' ja Ahto köüt Põrna kurajala saapa ja Vanasurma hüäjala saapa nöörä' umavaihõl kokko. Nöörä' olliva' kah ütesugumatsõ'. Kõlbasiva'...

«Midä sa Sagu tuust arvat?» küsüti naasehelüga'. Ahto saaas arvo, kas küsüja oll Põie Karv vai Sabarna, a nimä' olliva' kõrvosidõ ja kõlpsi' sammamuudu kokku. Nüürepiteh...

Sao Paul oll ts´uuda miis — timä mõista-as kõnõlda'. Nii ku tä sõna sai, nii tõmmas silmä' kissi ja nakas laulma. Ja timä mõista-as lühkokõisi laulõ, timä tiidse õnnõ sääntsit, mia' olli' viistõist mintat ja rohkõbagi' pikä'... mõni laul oll paar tunni, mõni kuus. Üts Sao Paulo nimeliõ liin om kah maailmah olõmah... täks sis Sagu säält ommõgi' peri, oll Ahto kindla...

«Ai kõnna-kõnna, kossakossa kõnna,» nakas Sagu pääle, no' oll aigu ja lavva takah naati jälki söögiriistuga' klõbistamma. Sao Paali lääpävaonu' kängä' kõlba-as mitte kinkõgi tõõsõ ummiga' kokko, Ahto mõtõl veid´okõsõ ja naarahut sis üle näo. Sao jalg kõlbas lavvajalaga'. Väiga höste!

Laulu vaihõlt oll kuulta' lavva ala matsutamist ja kuntõ ürämist. Lambaribi' ja kuutõ plõksna hambidõ all anniva' tiidä', õt tegemist om elojovvulitsõ rahva tuumikuga', sääntsega, kiä' ürä hindä sekundiga' läbi vintskõ, puulpraadit preambuli... läbi ütskõik minkõ... Tsiuhh! Nigu' terräv väits...

Laul kestse nelikümmend viis minotit. Sagu kaiõ tühässüüd lauda, haard kässiga' tühäst, haltavast kõtust ja nakas ikma.

«Laula, laula, lõokõnõ,» irvit Vanasurm ja eis' väetsit kässi triiksärgi hõlma sisse nühkeh, hüpäs energilitsõlt püstü, kängänüüre liit pidi vasta, miis haard kässiga' paar kõrda kõtost ja sattõ Põrna Aaret üteh viteh lavva ala. Ts´uut aigu kaiva' kõtulõsadanu' mehe' ärhiitünüle Ahtokõsõle otsa, sis röögähüt Vanasurm eläjä muud:

«Separatist! Lavva all om separatist!»

Kõik hüpsivä' püstü, Põie Karv üteh Sabarna-mutiga' sattõva' külh õkvalt pailatriki ohvris ja moro pääle Põrna «kampa» ja lavvajalaga liidet Sagu tõmmas maahha sattõh rassõ lavva sääl all redutajalt päält, paljastadõh plaadi all toimuva. Tarku Kogo kogosi hinnäst kokko neläkäpäkil ja hurisõdõh ümbre ärhirmunu' nuurmehe...

«Kiä sinnu palgas, separatist?» urisi Riitkraav, «Pihl? Ilves?»

«Putin?» küüsse Vanasurm, «Med-jedjev?»

Timmä ümbritsevidõ Tarku silmä' olliva' verd täüs lännü', Ahto nakas ikma ja punnse läbi pisaridõ: «Kiäki palka-as, mitte kiäki, ma eis' tahtsõ... preambulit pruuvi'... hüä preambul oll... tõõmõli väiga hüä...»

Vanasurm leebusi veid´okõsõ ja mühät: «Tõõmõli üldeh preambul ommõgi' sita as´a man hüä!» Kõik as´aosalitsõ' noogutiva' tuu pääle ja Ahtolõ nakas tundumma, õt tä või hüäl juhul elogagi' päsedä'...

«Kullõt salahuisi tarka juttu päält,» vangut Põrna Aare ettehiitvält pääd, «äkki sait no' nii targas, õt ütlet meele kah miä tetä'?»

«Jah,» oll Vanasurm peri. «Noh... kuis mi saami' Petsere tagasi?»

«Toomi' ar'!» pakk Ahto edimätse mõttõ vällä mia' pähhä karas.

«Toomi' ar'?» pobisiva' Targa' ja kaiva' ütstõõsõõe nõutult otsa, käänivä' pilgu' vahtsõlt Ahto pääle ja küüssevä' nigu ütest suust:

«Kuismuudu?»

«Toomi' kilekotiga',» pakk Ahto jäl' edimätse mõttõ vällä...

«Petsere maha-ai' kilekotti,» vangut s´ooniaoni' vaiki olnu' Pervelill pääd ja Vanasurm nakas tassahillä ar' jagama:

«Las poiss kõnõlõs!»

«Noh, ku mi soodusviisaga' üle piiri läämi', sis õga kõrd toomi' kilekotiga' veid´okõsõ Petseret üteh... Viina ja sigarette või tuvva', kilekotih või veid´okõsõ Petseret kah olla'...»

«Või külh olla',» oll Vanasurm nõuh... Vanasurmal olli' tollieeskirä' pääluu seeh.

«Ja sis valami' õga kõrd veid´okõsõ Petseret s´ooho puuldõ piiripunkti maahha ja ku mi niimuudu kõik aig teemi', sis ütel pääväl om Petsere siihpuul,» ai Ahto mõtõt edesi.

«Sis perästpoolõ toomi' Irboska kah ar',» läts Põrn palama.

«Ja Velikie-Luki,» pomisi Pervelill.

«Separatist,» ütel Vanasurm üle näo pilisemä minneh ja patsut Ahtot tunnustavalt olalõ ja ütel viil mano:

«Seto separatist!»

Tä surusi uma loomuperädse ihnusõ alla, võtt põvvõst sinnä' tõisi iist arkäkit lambaribi ja and Ahtolõ ja tiät läbi pisaridõ:

«S´oo, lats, om sullõ Petseremaa iist!»

Sao Paali kai vesitse suuga' päält, tatt juusk müüdä huulõviirt alla...

«Tahat midägi' üldä', Paali,» irvit Põrn mehele, kiä' kõnõlda mõista-as...

«Ai kõnna-kõnna, kossakossa kõnna,» nakas Sagu pääd noogutõh pääle. ■

Nahatäüs

Oraveere Anni

Elo omm ülekohtunõ, ütel joba mino kadonu vanaimä ja timäl oll õigus. Ma saij sedä tundah umal nahal, kui mah, koolist kodo tullõh, pidin umma õpilaspäevikut esälõ näütämmä. Ahh, ma kõnõlõ paremb algusõst päälõ. Naa sündmusõh alassivä eelä hummokul, kui mah sisse magasi ja karälauda mant kodo tulnu imä nakas mullõ kasvatavaid sõnno pääle lugõma. Sõnah sõnadõst, aga mull oll ussipruuv ette valmistamalda. Imä and mullõ üte tühä tikutopsi, väikese lastõ poti ja kärät, et olõs viie mintiga asi kõrda aetu. Aga kuis sah ajat asjä kõrda, kui hättä ei olõ õga tulõ vist kah ilma otsani. Mul oll veiga suur rõõm, kui imä lubas poti päält püstü saisata ja koolikoti jalgratta lenksu otsa panda. Mõtli, õt nüüd vist päse arr kuuli. Tulgu peräst sääl koolih mis tulõ. Mul pidi hing kinni jääma, kui ma näij, kuis imä üte pikembä toki võtt ja kemmergohe läts. Varsti pand imä mino palto karmanehe ajalehe sisse käänetut ja rulliniidiga kinni köüdetut tikutopsi. Ma tiidseveigagi höste, õt sääl tikutopsih oll ütehkuuh, kõigi mii uma perre ja ka minu vanõmba sõsara edimätse peigmehe ussipruuv. Kui ma koolimajja joudsõ, oll õppala juhataja minno juba ussõ pääl uutmah. Timä tekk tordikarbi kaasõ vallalõ ja käskse ka minol uma tikukarp tõistõ samasugutsitõ mano panda. Ja sis köütse oppaja uma käega tuu tordikarbi mino jalgratta pakiraami külge kinni. Mul kästi tuu ussipruuvõga tordikarp kipõstõ laboratooriummi viiäh ja õss lubata mitte koskil aigu viitä. Ma sis vändässi toda ratast nigu joudsõ. Aga parajahe sis kui mah maaliini bussijaamast müüdä sõidi, tundsõ kõrraga, õt kui ma õkva silmäpilk, bussijaama kemmergohe ei päseh, sis juhtus kistumalda suur pahandus. Ja kui ma kemmergust vällä tulli, oll tordikarp ärä kaonu. Oll ärä kaonu ja jäigi kaonust, huulmalda tollõst, õt mah kõik kotusõkõsõh läbi otsõ.

Mis nüüd tettä, või kohe minnäh? Höste tassakõtsi lonksõ mah kuuli tagasi.

Kuigi mino pükssih püüli leiväh, siski läts tuu päiv peris rahulikult müüdä. Piksehleij sisse järgmitsõl pääväl, sis kui avastõti, õt nuuh ussiproovih õss olõki laboratooriummi joudnuh. Ma püüdse küll seletädä, õt mina veij proovih kõrralikult kohalõ, aga kos sa tuuga. Minno õss usu kiäki. Esiki sis õss usuta, kui mah peris õigõt juttu kõnõli. Mullõ üteldi, õt mis ma niimuudu petäja tõistõlõ purru silmä aja. Õt kinkallõ omm vaja sääntse sisuga tordikarpi. Jah, märkus kirotõdi mino õpilaspäevikohe ja õdakul lei esä rihmaga templi kah alla. Muidogi mitte päevikohe vaid mino ilmsüütä palja alakihä pääle. ■